Journal of Crisis Management and Emergency Situations

1986 Imam Hossein Comprehensive University

1

Vol. 14
Spring 2022

Investigating the Involvement of Grassroots Groups in Coronavirus Crisis Management

Ali Asghar Maligi [1] | Ahmad Bakhshyesh Ardestani [2] | Akbar Ashrafi | | Mohammad Tohdfam

Research Paper

Received:
9 September2022
Revised:
21 September 2022
Accepted:
11 October 2022
Published:
21 December 2022
P.P: 11-43

ISSN: 2008-3564
E-ISSN: 2645-5285

CC BY NC

Abstract

During the leadership of Ayatollah Khamenei, the Islamic Republic of Iran has faced many crises and incidents, among which the November 2019 crisis was one of the most challenging and controversial crises, which was caused by internal opponents with the support and support of global arrogance and complicity and had many consequences for the Islamic Republic. However, with the support of the Iranian nation and the management of the supreme leader of the revolution, overcame this crisis. Reviewing the crisis, examining and explaining the management of the Supreme Leader in containing the mentioned crisis is an inevitable necessity, and the results can be useful for persisting the path and avoiding possible mistakes, as well as providing a model of crisis management based on the leadership of the Islamic society. The method of conducting the research is descriptive and analysis of content and theme in qualitative manner. In the current research, we are looking for an answer to this main question, and that is, how did the Supreme Leader of the Islamic Revolution manage the social and security crisis of November 2019? In response to this question, in this article, the theme and content of the leadership's statements and positions in the said crisis were analyzed by examining the components of crisis and crisis management in theoretical discussions. The results indicate that the leadership relied on the strategies of: "persuasion of public opinion," "mobilization of popular masses," and "use of legal tools" to managed and controlled the 2008 crisis.

Keywords: Ayatollah Khamenei; leadership; social and security crisis; crisis management.

1. Corresponding Author, PhD student in Political Science, Faculty of Political Science, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran. maligiali@gmail.com.
2. Professor, Department of Iranian Issues, Faculty of Political Science, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran
3. Associate Professor, Department of Iranian Issues, Faculty of Political Science, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran
4. Associate Professor, Department of Iranian Issues, Faculty of Political Science, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Cite this Paper: Maliji, A & Bakhshyesh Ardestani, A & Ashrafi ,A & Tohdfa,M . (2022). Protests and social crises; Looking at the role of the Supreme Leader in controlling the crisis of November 2019; Future challenges and strategies. *Crisis Management and Emergency Situations*, *15*(3), 11–43.

Publisher: Imam Hussein University

© **Authors**

فصلنامه مدیریت بحران و وضعیت های اضطراری

۳

سال چهاردهم
پاییز ۱۴۰۱

بحران‌های اجتماعی، امنیتی و نقش رهبری در مهار آن‌ها؛ (مطالعه‌ی موردی وقایع آبان ۱۳۹۸)

علی‌اصغر ملیجی [۱] | احمد بخشایش اردستانی [۲] | اکبر اشرفی [۳] | محمد توحیدفام [۴]

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۱۸
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۶/۳۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۱۹
تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۹/۳۰
صص: ۴۳-۱۱

شاپا چاپی: ۳۵۶۴-۲۰۰۸
الکترونیکی: ۵۲۸۵-۲۶۴۵

چکیده

بحران واقعیتی اجتناب‌ناپذیر در جوامع بشری است. شکوه و اقتدار یک ملت از طریق عبور از چالش‌ها و نبرد با بحران‌ها به نمایش گذاشته می‌شود که در این میان نقش رهبران، مهم و تعیین‌کننده است. جمهوری اسلامی ایران در دوره زعامت رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با بحران‌ها و حوادث فراوانی مواجه بوده است که در این میان بحران آبان ۹۸ یکی از پرچالش‌ترین بحران‌هایی بود که از سوی معارضان داخلی و با حمایت و پشتیبانی استکبار جهانی و همراهی و همدستی منافقان بر پیکره نظام جمهوری اسلامی وارد کرد و تبعات زیادی برای جمهوری اسلامی درپی داشت. اما ملت ایران با حمایت و پشتیبانی خود از نظام و با مدیریت و هدایت رهبری معظم انقلاب توانست از این بحران عبور کند. بازخوانی بحران، بررسی و تبیین مدیریت مقام معظم رهبری در مهار بحران مذکور، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر بوده و نتایج حاصل از آن نیز برای ادامه مسیر و پرهیز از خطاهای احتمالی و نیز ارائه الگویی از مدیریت بحران‌ها مبتنی بر رهبری جامعه اسلامی، می‌تواند برای مسئولان مفید واقع شود. روش انجام تحقیق به‌صورت توصیفی و تحلیل محتوا و مضمون و به شیوه‌ی کیفی می‌باشد. در پژوهش حاضر به‌دنبال پاسخ به این سؤال اصلی هستیم و آن اینکه: حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی، بحران اجتماعی، امنیتی آبان ۹۸ را چگونه مدیریت و مهار کرد؟ در پاسخ به سؤال فوق، با بررسی مولفه‌های بحران و مدیریت بحران در مباحث نظری، به تحلیل مضمون و محتوای بیانات و مواضع رهبری در بحران مذکور پرداخته شد که یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که رهبری با تکیه بر راهبردهای: «اقناع افکار عمومی»، «بسیج توده‌های مردمی» و «استفاده از ابزارهای قانونی»، بحران آبان ۹۸ را مدیریت و مهارکردند.

کلیدواژه‌ها: حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)؛ رهبری؛ بحران اجتماعی و امنیتی؛ مدیریت بحران.

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. maligiali@gmail.com

۲. استاد، گروه مسائل ایران، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

۳. دانشیار، گروه مسائل ایران، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

۴. دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی،واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

استناد: ملیجی ، علی‌اصغر و بخشایش اردستانی ، احمد و اشرفی ، اکبر و توحیدفام ، محمد. (۱۴۰۱). بحران‌های اجتماعی، امنیتی و نقش رهبری در مهار آن‌ها؛ (مطالعه‌ی موردی وقایع آبان ۱۳۹۸). *فصلنامه مدیریت بحران و وضعیت های اضطراری*، ۱۴(۳)، ۴۳-۱۱.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

© نویسندگان

مقدمه

نظام نوپای جمهوری اسلامی ایران، همواره مورد کینه‌توزی‌های دشمنان خارجی و داخلی بوده است، به‌گونه‌ای که هر از چندگاهی با توطئه‌ها و ایجاد بحران‌هایی در صدد براندازی نظام جمهوری اسلامی بر می‌آمدند. بحران‌هایی که نمونه‌های آن حتی در ابعاد کوچکتر در کشورهای دیگر باعث تغییر حکومت و ایجاد دولت‌های دست‌نشانده‌ی استکبار جهانی گردید. لکن این بحران‌سازی‌ها در جمهوری اسلامی ایران علی‌رغم حجم گسترده و شدت آن نتوانسته است تاکنون خدشه‌ای به انقلاب اسلامی وارد کند.

جمهوری اسلامی ایران در دوران بیش از سه دهه زعامت حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مملو از حوادث و بحران‌های فراوان سهمگین بوده است. لکن مقام معظم رهبری با بینش عمیق سیاسی و توان مدیریتی بالا توانسته‌اند بحران‌های پیش روی نظام و به‌ویژه بحران آبان ۹۸ را مدیریت و مهار کنند و ما در این پژوهش تلاش داریم تا به ابعاد مختلف آن بپردازیم.

مدیریت مقام معظم رهبری در بحران‌ها، علاوه بر آنکه بر پایه بنیان‌های نظری مصرّح در این تحقیق قابل تحلیل و تبیین می‌باشد، ویژگی‌ها و الگوهای منحصربه‌فردی نیز دارد که همانا انطباق آن با ارزش‌های بنیادین دین مبین اسلام، قابل درک و فهم می‌باشد.

در تحقیق پیش رو راهبردهای مدیریتی مقام معظم رهبری در مواجهه و مهار بحران آبان ۹۸ در سه سطح: «اقناع افکار عمومی»، «بسیج توده‌های مردمی» و «اقدامات قانونی» مورد بررسی و تبیین قرار خواهد گرفت.

نظر به اینکه پژوهش‌های کاربردی چندانی درباره موضوع پژوهش حاضر صورت نگرفته است و در این نوشتارها بیشتر چیستی بحران به‌وجود آمده، مورد توجه قرار گرفته است، ازاین‌رو بررسی و تبیین علمی و روشمند نقش رهبری انقلاب در مهار بحران‌ها، می‌تواند الگویی از مدیریت بحران‌های امنیتی و اجتماعی را در مواجهه‌ی زمامداران با آن، ارائه نماید.

امید است این تلاش ناچیز مقدمه‌ای برای سیر علاقمندان به پژوهش در حوزه‌ی انقلاب اسلامی و مدیریت رهبری جامعه اسلامی در مواجهه با چالش‌ها و بحران‌ها باشد.

پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر پیرامون بحران‌ها و رویدادهای به‌وجود آمـده در جمهـوری اسـلامی و نقـش مقام معظم رهبری در مهار آن‌ها تحقیقات و پژوهش‌های محدودی انجام گرفته است. به‌ویژه آنکه درباره بحران آبان ۹۸ تاکنون کار علمی چندانی صورت نگرفته است. عمده آثاری هم کـه منتشـر شده بیشتر به چیستی بحران‌ها وحوادث رخ داده در جمهوری اسلامی پرداخته‌اند.

بنابراین پژوهش پیش رو از منظری که مـدیریت عملـی مقـام معظـم رهبـری را در مواجهـه بـا بحران مذکور مورد بررسی قرار خواهد داد، به نظر نگارنده یک کار جدید و نو محسوب می‌شـود که امید است قدم کوچک و فتح بابی برای این گونه تحقیقات و پژوهش‌ها در آینده باشد.

برای نمونه، یکی از مهم‌ترین کتاب‌هایی که تحت عنوان مدیریت بحـران رهبـری منتشـر شـده است، مجموعه‌ی سه جلدی از سلسله‌کتاب‌های نیمه پنهان دفتر پژوهش‌های مؤسسـه کیهـان اسـت که با نام نقش رهبری در مدیریت بحران‌ها انتشار یافته که به ترتیب توالی زمانی تحولات ۱۳۶۸ تـا ۱۳۸۲ را در بر می‌گیرد.

کتاب مذکور بدون آنکه مباحث مدیریت رهبری در بحران‌ها رابر پایه‌ای از مبانی نظری مـورد تحلیل و تبیین قرار دهـد و چـارچوب مباحـث را اسـتحکام بخشـد، صـرفاً بـه چیسـتی و تاریخچـه بحران‌ها در دوره زمانی مورد اشاره، پرداخته است.

کتاب دیگر «چهل تدبیر- مروری بر مقاطع بحرانی تاریخ جمهوری اسلامی ایران» نام دارد که از دولت موقت سال ۱۳۵۷ تا تحولات هسته‌ای دهه ۸۰ را بازخوانی کرده است.

کتاب دیگری که به بحران‌ها و نقش رهبری انقلاب در مهـار آن پرداختـه اسـت، کتـابی بـا عنـوان «نقش رهبری در مهار بحران ۱۳۸۸» می‌باشد که از سوی مرکز اسناد انقلاب اسلامی انتشار یافته است.

همچنین کتاب دیگری که در این زمینه و با همین رویکرد به نگارش در آمده است، بـا عنـوان «بررسی نقش امام خامنه‌ای در مهار بحران‌های سیاسـی- اجتمـاعی ۱۳۶۸-۱۳۸۸» و بـه نویسـندگی آقای حمیدرضا گل‌محمدی می‌باشد که از سوی مرکز اسناد انقلاب اسلامی منتشر گردیده اسـت. کتاب دیگری با عنوان «مدیریت بحران در جمهوری اسلامی» به نویسندگی آقای منوچهر محمدی و دفتر نشر معارف اسلامی می‌باشد. این کتاب با دسته‌بندی توطئه‌ها در پنج گروه کودتا، منازعـات

قومی، ترورها، جنگ‌ها پرداخته و اینکه نظام جمهوری اسلامی چگونه در مقابل این توطئه‌ها مقاومت و آن را خنثی نموده است، موردتحلیل قرار داده است.

اثر دیگر با عنوان «مدیریت بحران‌های سیاسی- اجتماعی جمهوری اسلامی» به نویسندگی آقای حسن رحیمی و انتشارات دیدمان می‌باشد. نویسنده در این کتاب به‌طور مشخص به نقش مقام معظم رهبری در مدیریت بحران‌ها نپرداخته است. برخی از کتاب‌ها و مقالاتی دیگرهم صرفا حول محور بحران انتخابات سال ۱۳۸۸ منتشرشده است.تنها کتابی که پیرامون وقایع آبان ۹۸ به نگارش درآمده است، کتابی با عنوان «آتش خاموش، نگاهی به اعتراضات آبان ۹۸» می‌باشد که روایتی تحلیلی از اتفاقات آبان ۹۸ ارائه می‌دهد و از منظر جامعه‌شناسانه، با واکاوی اخبار، گزارش‌ها، اظهارنظرها وگفتگوهای متعدد، به توضیح و علت‌یابی وقایع پرداخته است. کتاب مذکور زیرنظر سعید مدنی در موسسهٔ رحمان تهیه شده است.

بنابراین همان‌طور که ملاحظه می‌شود به نظر می‌رسد که، درباره موضوع تحقیق و نقش مقام معظم رهبری در مدیریت بحران آبان ۹۸، تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است.

شناخت بحران

اصطلاح بحران (کرایسیز[1]) که از یک واژه‌ی طبی یونانی گرفته شده، یک وضعیت غیرعادی، وحشت‌انگیز، خشونت‌آمیز و سرنوشت‌ساز را تداعی می‌کند و همچنین به معنی بروز زمان خطر در مورد مسائل سیاسی، اجتماعی می‌باشد. بحران‌ها و چالش‌ها در نزد دولت‌ها، دارای اهمیت زیادی هستند، چرا که به‌طور بالقوه می‌توانند ثبات و هستی دولت‌ها و رژیم‌ها را مورد تهدید قرار داده و از این منظر، مهار و «مدیریت بحران‌ها» از اهمیت زیادی برای تصمیم‌گیرندگان سیاسی برخوردار است.

به اعتقاد محمدرضا تاجیک، بحران به یک دسته حوادث و وقایعی اطلاق می‌شود که به‌سرعت پیش می‌آید و تعادل نیروها را در سامانه بر هم می‌زند و امکان تشدید تخاصم در سامانه را افزایش می‌دهد (یوسفی رامندی، ۱۳۹۸: ۱۲). صاحب‌نظران، بحران را وضعیتی آشفته می‌دانند، نوعی از آشفتگی و پریشانی در عناصر هر ساختار و سامانه که سازوکارهای نظم‌بخشی به آن خارج از عهده خود سامانه باشد. در این وضعیت میزان آشفتگی از مسئله، مشکل، معضل و آفت

1. Crisis

فراتر می‌رود و آنچنان فراگیر و عمقی پیدا می‌کند که اراده برگشتن به حالت پیشین با گذار به نقطه مطلوب نیز دچار خدشه می‌شود.

«مینتزبرگ[1]» و همکاران معتقدند: بحران در اثر وقوع فوری، ناگهانی و غیر منتظره حوادث و یا اتفاق به‌وجود می‌آید که توجه فوری و فوتی به آن برای گرفتن تصمیمی فوری ضروری است. به باور کومبز[2] (۲۰۰۷): بحران رویدادی ناگهانی و غیرمنتظره است که تهدیدی برای اختلال در عملکرد و اعتبار سازمان ایجاد می‌کند و می‌تواند بر ذینفعان آسیب جسمی، روحی و یا مالی وارد کند و بر طیف گسترده‌ای از آن‌ها تأثیر منفی گذارد (یوسفی رامندی، همان).

«لاری اسمیت[3]» (رئیس مؤسسه بحران) می‌گوید: اغتشاشی عمده در سازمان که دارای پوشش خبری گسترده‌ای می‌شود و کنجکاوی مردم درباره موضوع بر فعالیت‌های عادی سازمان اثر می‌گذارد و می‌تواند اثر سیاسی، قانونی، مالی و دولتی بر سازمان بگذارد (وبسایت sk-roosta.ir: ۸).

به اعتقاد «گار[4]» (۱۹۸۰) پدیده درگیری عبارت از کنش و واکنش‌های آشکار و قهری گروه‌های رقیب می‌باشد. این تعریف، هرگونه آشوب سیاسی، شورش و جنگ را در بر می‌گیرد.

جیمز رابینسون[5] معتقد است که اصطلاحاتی همچون «فشار»، «تعارض»، «تنش»، «اضطراب»، «فاجعه» و «هراس» نیز از جمله واژه‌هایی هستند که با بحران بی‌ارتباط نیستند. به نظر وی «فشار» یعنی خنثی‌سازی یا احتمال خنثی‌سازی یک حالت انگیزشی که به اقدامی احساسی منجر می‌گردد. تأثیر منفی، پیامد دائمی فشار است. فشار به‌مثابه تهدیدی نسبت به اهداف، تنها یکی از عناصر عمده بحران است. «تعارض نیز عبارت است از یک ناسازگاری میان طرف‌های گوناگون نسبت به هدف» (رابینسون، ۱۳۷۸).

از سویی برخی نیز بحران را با «وضع اضطراری» و «حالت فوق‌العاده» یکی دانسته‌اند. وضع اضطراری نیز وضعیتی است که به موجب آن، حیات و نظم یک دولت در مخاطره قرار می‌گیرد. حالت فوق العاده ممکن است ناشی از تأثیرات یک جنگ خارجی باشد و یا ناشی از شورش، بحران‌های اجتماعی و اقتصادی و مصائب بزرگ طبیعی.

---

1. Mintzberg Et All
2.Coombs
3. Larry Smith
4. Gar
5. Jemes Robinson

بحران اجتماعی عبارت است از به مخاطره افتادن و به‌هم خوردن تبادل عمومی و زندگی اجتماعی، بر اثر اختلالات و مقتضیات پدیدآمده در جزء یا اجزایی از جامعه. بحران اجتماعی گاهی اوقات فقط جزئی از جامعه را فرا می‌گیرد و با مسائل اجتماعی خاصی مرتبط می‌شود. اما گاهی اوقات بحران اجتماعی عمومی است، که در این صورت بر مجموع ساخت‌ها و نهادهای یک جامعه اثر می‌گذارد. در نتیجه چنان نابسامانی عمومی و عدم تعادلی فراگیر در جامعه بروز می‌کند که گسست، نظم موجود و پیدایی دگرگونی‌های اجتماعی بنیادی (انقلابی)، را قابل پیش‌بینی می‌سازد.

برخی بحران را با «ناآرامی اجتماعی» یکی گرفته‌اند. ناآرامی اجتماعی وضعیتی است که در آن نارضایتی از واقعه، جریان یا وضعی، گسترش یابد و باعث بروز رفتارهای خشم‌آلود و گاهی نیز حرکت‌های انقلابی گردد (آقا بخشی و افشاری راد، ۱۳۷۹).

منشاء بحران:

از دیدگاه «آلموند[1]» منشأ بحران یا در ذات هر نظام سیاسی و یا در عوامل محیطی نهفته است.

«مایکل برچر[2]» و «جاناتان ویلکنفلد[3]» نیز معتقدند که بحران به‌طور تنگاتنگ با دو مفهوم «تعارض» و جنگ مرتبط است و «گار» تعارض را «تعاملات قهرآمیز و آشکار گروه‌های رقیب» می‌داند. به نظر «برچر» این تعریف به حدی وسیع و عام است که آشوب‌های سیاسی، شورش، انقلاب و جنگ را نیز در بر می‌گیرد (برچر و ویکلنفلد، ۱۳۸۲).

«هابر ماس[4]» معتقد است بحران در هر حوزه وقتی پیدا می‌شود که آن حوزه نتواند کارکردهای موردانتظار را انجام دهد (هابرماس، ۱۳۸۰).

«دیوید ایستون[5]» معتقد است که منشأ بحران ممکن است «مقامات سیاسی»، «رژیم» و یا «جامعه سیاسی» باشند (تاجیک، همان). سه عامل در تشخیص بحران نقش عمده دارند که عبارتند از: «تهدید»، «زمان»، «غافلگیری» (قائدی، ۱۳۸۲: ۳۱۷).

---

1. David Almond
2. Michael Brecher
3. Jonathan Wilkinfeld
4. Habermas
5. David Easton

مدیریت و مهار بحران

یکی از تعاریف بحران؛ واژه بحران را معادل فرصت خطرناک یعنی ترکیبی از تهدید و فرصت دانسته است (سوری و حسنی، ۱۳۹۴). در این تعریف، بحران به منزله لحظه تصمیم در شرایط فقدان (شرایط‌عدم امکان تصمیم‌گیری) است. این تعریف به ما کمک می‌کند که به مفهوم بحران مدیریتی نگریسته و آن را به‌عنوان عرصه تصمیم و تدبیر مورد مطالعه قرار دهیم. مدیریت بحران، فرایندی نظام یافته تعریف می‌شود که طی این فرایند سازمان تلاش می‌کند بحران‌های بالقوه را شناسایی و پیش‌بینی کند، سپس در مقابل آن‌ها اقدامات پیشگیرانه‌ای را انجام دهد تا اثر آنرا به حداقل برساند (یوسفی رامندی، ۱۳۹۸).

بر اساس نظریات «کلایر[1]» و «پیرسون[2]» مدیریت بحران، تلاش نظام یافته توسط اعضای سازمان همراه با ذینفعان خارج از سازمان در جهت پیشگیری از بحران‌ها و مدیریت اثر بخش آن در زمان وقوع است (وب سایت-sk، همان: ۱۰).

به بیان «مک کارتی» هدف اصلی مدیریت بحران، دستیابی به راه‌حلی معقول برای برطرف کردن شرایط غیر عادی به‌گونه‌ای است که منافع ارزش‌های اساسی حفظ و تأمین شود (تاجیک، ۱۳۷۹).

تصمیم‌گیری در مدیریت بحران

اساساً تصمیم‌گیری به‌موقع، به مدیریت بحران معنا و مفهوم می‌بخشد. تصمیم‌گیری مهم‌ترین عنصر ذاتی مدیریت محسوب می‌شود که در فرایند مدیریت بحران به‌مراتب بر ضرورت اهمیت آن افزوده می‌شود.

از ویژگی‌های فرد تصمیم‌گیرنده (رهبری سیاسی)، ابعاد شخصیتی همچون قاطعیت رهبر و مدیر سیاسی است. شخصیت‌های استوار، قاطع و قوی‌تر در تصمیم‌گیری‌های خود کمتر تحت تأثیر محیط پیرامون، ساختارها و یا نیروهای سیاسی دیگر قرار می‌گیرند. از مهم‌ترین ویژگی‌های رهبری در یک نظام سیاسی این است که در مدیریت بحران تمرکز ایجاد می‌کند. این که رهبر اجازه می‌دهد که امور را مدیریت کند. به تعبیر «افلاطون»، رهبری سیاسی نقش ناخدای کشتی را در دریای ناآرام بازی می‌کند که در پی هدایت کشتی به ساحل امن است. رهبر نیز نظام سیاسی را در شرایط آشفته به‌سوی

1. Claier
2. Pearson

اهداف خاصی رهبری می‌کند. این شرایط آشفته می‌تواند انقلاب، بحران و شرایط بی‌ثباتی ناشی از اعتراضات اجتماعی و ... باشد (اپتر، دیویدای و چارلز اف، آندرین، ۱۳۸۰: ۴۱۷).

بحران بنزینی آبان ۱۳۹۸

بحران آبان ۱۳۹۸ یکی از تلخ‌ترین اتفاقات پس از انقلاب بود که جرقه آن با اعلام ناگهانی افزایش قیمت بنزین زده شد. برای چند روز شهرهای مختلفی را دچار ناآرامی کرد و در نهایت جان ده‌ها هموطن را گرفت و هزاران میلیارد تومان خسارت به کشور وارد کرد. اعتراضاتی که هر چند در ساعات ابتدایی با آرامش و حتی با محافظت نیروی انتظامی پیش می‌رفت، اما ناگهان با ورود رسانه‌های بیگانه و میدان‌داری جریان‌های ضد انقلاب، تغییر مسیر داد و با حمله به مراکز حساس اقتصادی و امنیتی شعله‌ور شد و آتش آن دامان بسیاری را گرفت. ماجرا از جمعه ۲۴ آبان کلید خورد. روزی که دولت به‌طور ناگهانی خبر از افزایش قیمت بنزین به دو نرخ جدید داد: بنزین سهمیه‌ای ۱۵۰۰ تومانی و بنزین آزاد ۳۰۰۰ تومانی. حمله به مراکز نظامی و غارت اسلحه جنگی در اولویت آشوبگران قرار گرفته بود. اماکن مذهبی، فروشگاه‌ها، ساختمان‌های دولتی، مترو، خودروهای عمومی، بانک‌ها و حتی منازل مسکونی و مردم عادی نیز از تعرض اغتشاش‌گران در امان نماندند.

بسیاری از اماکن عمومی و خصوصی مورد حمله اغتشاش‌گران قرار گرفت. در کمتر از یک هفته حدود ۱۰۰۰ شعبه بانک، ۵۰۰ مرکز دولتی، ۳۰۰۰ دستگاه خودپرداز، ۱۲۰ پمپ بنزین، ۱۰۰۰ مغازه، ۲۰۰ فروشگاه زنجیره‌ای، ۵۰ مراکز نظامی و ۱۰۰۰ خودروی شخصی و عمومی در حدود ۱۸۰ شهر مورد حمله اغتشاش‌گران قرار گرفت. طبق برآوردها حداقل ۱۵ هزار میلیارد تومان خسارت به کشور وارد شد و حدود ۲۳۰ نفر در این اتفاقات جان خود را از دست دادند که یک پنجم آن‌ها از نیروهای نظامی بودند و ۷۰۰۰ نفر نیز مجروح شدند که ۵۰۰۰ نفر از آن‌ها نیروی انتظامی، امنیتی بودند. این‌ها فقط خسارات مستقیم این اغتشاش و ناامنی برای ایران بود.

ماهیت شناسی بحران آبان

از دیدگاه جامعه‌شناختی برخی از صاحب‌نظران، اعتراضات آبان را به‌عنوان «شورش» توصیف کرده‌اند. اما به باور برخی دیگر از کارشناسان واژه شورش توصیف کاملی برای آن نیست، چرا که شورش‌ها از لحاظ مفهومی و جغرافیایی محدودند. درحالی‌که اعتراضات آبان تنها به افزایش قیمت بنزین محدود نماند و دامنه‌ی اعتراضات به سرعت گسترده شد و شهرهای زیادی را دربر گرفت (مدنی و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۲). بر اساس اظهارات برخی از مسئولان و نهادهای امنیتی، تهیدستان حضوری جدی در این اعتراضات داشته‌اند (همان: ۴۸). در سال‌های اخیر به‌دلیل شرایط اقتصادی، ورشکستگی واحدهای تولیدی و تعدیل و انقباض بازار کار، بخشی از اعضای طبقه کارگر و طبقه متوسط به مشاغل غیررسمی و خیابانی روی آورده‌اند و به این ترتیب به گروه تهیدستان پیوسته‌اند. اگر چه هنوز به لحاظ فرهنگی خود را متعلق به طبقه متوسط می‌دانند.

استان‌های تهران و البرز با کمترین میزان فقر در کشور جزو کانون‌های اصلی اعتراضات بوده‌اند. در مقابل اعتراضات در برخی استان‌ها مثل خراسان جنوبی که جزو فقیرترین استان‌هاست، بسیار محدود بوده است و به این ترتیب نمی‌تون عوامل بروز اعتراض را منحصر به فقر دانست. بنابراین برای تحلیل اعتراضات در مناطق با فقر کمتر مفهوم «محرومیت نسبی» چارچوب جامع‌تری خواهد بود. محرومیت نسبی اختلاف میان انتظارات مشروع افراد و واقعیت‌های موجود و کم بودن احتمال تحقق آن تعریف می‌گردد. از طرفی حاشیه‌نشینان شهری نیز بخشی از کنشگران اصلی در اعتراضات و آشوب‌های خیابانی آبان بوده‌اند. همچنین قشر طبقه متوسط به دلایلی از جمله تورم فزاینده، افزایش نرخ بیکاری و تحریم‌های اقتصادی فقیرتر شده و به طبقات پایین‌تر ریزش کرده است و در حالی که ویژگی‌های فرهنگی خود فاصله نگرفته است و راه‌های قانونی برای دستیابی به حقوق خود را غیرممکن می‌بیند، احساس محرومیت نسبی می‌کند. بنابراین باید گفت طبقه متوسط شهری نیز در اعتراضات و آشوب‌ها نقش برجسته‌ای داشته است. علاوه بر این اکثر افراد حاضر در اعتراضات و ناآرامی‌ها، دستگیرشدگان و جان‌باختگان، جوانان با تحصیلات پایین و ساکن مناطق حاشیه‌ای بوده‌اند. در این اعتراضات علاوه بر یک شورش معیشتی ناشی از شوک افزایش قیمت بنزین، شاهد جنبش جوانانی که به‌طور کلی از وضع موجود به شدت ناراضی‌اند نیز بودیم.

مواضع مقام معظم رهبری در بحران ناشی از افزایش قیمت بنزین

مقام معظم رهبری دو روز پس از اعلام افزایش قیمت و در پی آن شروع اعتراضات و آشوب‌های خیابانی، در صبح روز یکشنبه در ابتدای جلسه‌ی درس خارج فقه خود درباره‌ی مسائل پیش آمده سخنانی را بیان فرمودند، ایشان حمایت خود را از تصمیم مشترک سران قوه که بر مبنای نظرات کارشناسی گرفته شده بود، در این رابطه فرمودند: «در یکی دو روز خب یک حوادثی به‌دنبال مصوبه‌ی سران کشور، سران قوه اتفاق افتاد؛ دیروز، دیشب، پریشب در برخی از شهرهای کشور؛ و متأسفانه مشکلاتی هم درست شد. تعدادی جان باختند و مراکزی تخریب شد. از این کارها هم شد. در این یکی دو روزه چند نکته را باید توجه داشت؛ اولاً وقتی یک چیزی مصوبه‌ی سران کشور هست، آدم باید با چشم خوش‌بینی به او نگاه کند. بنده در این قضیه سررشته ندارم. یعنی تخصص این کار را ندارم، گفتم هم به آقایان؛ گفتم من چون نظرات کارشناس‌ها هم در این قضیه‌ی بنزین مختلف است. بعضی‌ها آن را لازم و واجب می‌دانند بعضی‌ها مضر می‌دانند. بنابراین من هم که صاحب‌نظر نیستم در این قضایا؛ گفتم من صاحب نظر نیستم لکن اگر سران سه قوه تصمیم بگیرند، من حمایت می‌کنم. من این را گفتم حمایت هم می‌کنم. سران قوایند. نشستند با پشتوانه‌ی کارشناسی یک تصمیمی برای کشور گرفتند، باید عمل شود به آن تصمیم و این یک نکته.» (بیانات رهبری، ۹۸/۸/۲۶).

معظم له با اشرار خطاب کردن برهم‌زنندگان نظم و تخریب کنندگان اموال عمومی فرمودند: «نکته‌ی دوم این که خب بله، یقیناً بعضی از مردم از این تصمیم یا نگران می‌شوند یا ناراحت می‌شوند یا به ضررشان است یا خیال می‌کنند به ضررشان است. به هر تقدیر ناراضی می‌شوند. لکن آتش زدن به فلان بانک، این کار مردم نیست. این کار اشرار است. کار اشرار است. این را باید توجه داشت. در یک چنین حوادثی معمولاً اشرار، کینه‌ورزان، انسان‌های ناباب وارد میدان می‌شوند. گاهی بعضی از جوان‌ها هم از روی هیجان با این‌ها همراهی می‌کنند و این جور مفاسد را به بار می‌آورند. این مفاسد هیچ مشکلی را درست نمی‌کند جز این که علاوه‌ی بر هر مشکلی که هست، ناامنی را هم اضافه می‌کند. ناامنی بزرگترین مصیبت برای هر کشوری است، برای هر

جامعه‌ای است. این‌ها قصدشان این است. شما ملاحظه کنید در این دو روز تقریباً یعنی دو شب و یک روزی که از این قضایا گذشته همه‌ی مراکز شرارت دنیا علیه ما، این کارها را تشویق کردند. از خانواده‌ی منحوس خبیث خاندان پهلوی تا مجموعه‌ی خبیث و خیانتکار منافقین، این‌ها دارند مرتباً در فضای مجازی و در جاهای دیگر تشویق می‌کنند. ترغیب می‌کنند که این شرارت‌ها انجام بگیرد.»

مقام معظم رهبری در بخش دیگری مردم را از همراهی با این اشرار بر حذر داشتند و فرمودند: «من عرضم این است، هیچ‌کس به این اشرار کمک نکند؛ هیچ انسان عاقلی و شایسته‌ای که به کشور خودش علاقمند است، به زندگی راحت خودش علاقه‌مند است، به این‌ها نباید کمک بکند؛ این‌ها اشرارند. این کارها کار مردم معمولی نیست.» مقام معظم رهبری در ادامه تأکید کردند که مسئولان به نگرانی مردم توجه نمایند و مانع بروز مشکلات و عوارض این تصمیم به‌ویژه گرانی شوند:

«مسئولین هم دقت کنند، مواظبت کنند، هرچه ممکن است از مشکلات این کار کم کنند. حالا من دیروز دیدم در تلویزیون که بعضی از مسئولین محترم آمدند گفتند که ما مراقبیم که این افزایش قیمت موجب افزایش قیمت اجناس و کالاها نشود ... این مهم است، چون الان گرانی هست، بنا باشد باز اضافه بشود گرانی، خب این برای مردم خیلی مشکلات درست می‌کند. باید مراقبت کنند ...» (همان).

رهبری معظم در ادامه با اشاره به ضرورت داشتن بصیرت و فاصله گرفتن مردم از اشرار، به مسئولان حفظ امنیت کشور تأکید فرمودند که به وظایفشان عمل نمایند و در این ارتباط فرمودند: «مسئولین حفظ امنیت کشور هم به وظایفشان عمل کنند. مردم عزیز ما هم که خوشبختانه در قضایای گوناگون این کشور بصیرت خودشان را، آگاهی خودشان را نشان دادند، بدانند که این حوادث تلخ از ناحیه‌ی کیست و چگونه است. این آتش زدن و خراب کردن مال چه کسی است. این را بفهمند، توجه کنند که می‌فهمند هم مردم ملتفتند و از این‌ها فاصله بگیرند. این آن توصیه‌ی ما است. مسئولین کشور هم به وظایفشان به‌طور جدی عمل کنند.» (همان)

مقام معظم رهبری با بیان اینکه این تصمیم، تصمیم سران سه قوه و مسئولان کشور است و صرفاً به قوه مجریه و دولت مرتبط نیست، فرمودند: «بالاخره وقتی یک تصمیمی گرفته شد از ناحیه‌ی سران سه قوه، بحث دولت نیست، بحث یک وزارتخانه نیست، سران سه قوه‌ی کشور نشستند یک تصمیمی گرفتند؛ یک پشتوانه‌ی کارشناسی هم متکی است. گفتم من صاحب‌نظر نیستم در این قضیه لکن

به‌عنوان یک آدمی که می‌بیند مسئولین کشور تصمیم گرفتند. زمان امام (رضوان الله علیه) هم همین جور بود. یک کارهایی را مسئولین، سران سه قوه تصمیم می‌گرفتند و اجرا می‌شد، حالا هم همین جور است. امیدوارم انشاءالله به کمک مردم به هم‌فکری و هم‌افزایی مسئولین و دلسوزی و پیگری آن‌ها و لطف الهی انشاءالله این کار به بهترین وجهی پیش برود.» (همان)

همان‌طور که ملاحظه شد، رهبر معظم انقلاب در مواضع تبیینی و تحلیلی خود از یک طرف نگرانی‌های مردم از تبعات و گرانی‌های احتمالی این تصمیم را کاملاً به رسمیت شناختند و همچنین قاعده‌ی اعتراض را پذیرفتند و از سوی دیگر بلافاصله اعتراض را از شرارت و ایجاد ناامنی تمیز داده و حساب معترضان را از اشرار جدا کردند و به همه تأکید کردند که اعتراض نباید با ناامنی و آشوب و آتش زدن‌ها و خسارت به اموال یکی تلقی شود. این جداسازی و تمیز دادن‌ها که از یک قاعده عقلی و منطقی پیروی می‌کرد، آن چنان اثری در سطوح جامعه و مردم داشت که در حالی که آشوبگران و اشرار در پی آن بودند تا خود را میان مردم پنهان نمایند، کم کم با فاصله گرفتن مردم و معترضان واقعی از آن‌ها، چهره واقعی آن‌ها برای مردم روشن گردید و مخلان امنیت جامعه نتوانستند از این قضیه طرفی ببرند.

در همین راستا در پی روشنگری‌ها و مواضع قاطع مقام معظم رهبری، مردم شهرهای مختلف در محکومیت آشوبگران به خیابان‌ها آمدند و به راهپیمایی پرداختند. اولین چراغ ناکام گذاشتن اشرار فتنه ۹۸، روز دوشنبه ۲۷ آبان در شهر زنجان، پایتخت شور و شعور حسینی و زیر بارش سنگین برف و هوایی سرد روشن شد. پس از آن در روز پنجشنبه ۳۰ آبان مردم شهرهای مختلف با حضور گسترده خود و انجام راهپیمایی، اقدامات اغتشاش‌گران و آشوبگران را محکوم کردند.

اما مردم بصیر و همیشه در صحنه تهران پیرو سلسله راهپیمایی‌های شهرهای مختلف ایران اسلامی به‌منظور دفاع از امنیت و اقتدار کشورمان و محکومیت اغتشاشگری اشرار اجاره‌ای، عصر روز دوشنبه ۴ آذر ماه در میدان انقلاب تهران تجمع عظیم و به یاد ماندنی به پا کردند که تداعی‌گر حضور فتنه شکن مردم در حماسه ۹ دی ۱۳۸۸ بود.

نهایتاً پس از یک هفته فضای ملتهب حاکم بر شهرهای مختلف کشور و تحرکات خشونت‌آمیز اغتشاش‌گران، جوی آرام حاکم شد و آشوب‌ها و اغتشاشات پایان یافت.

با توجه به ضرورت بررسی دقیق ریشه‌ها، عوامل و دلایل بروز ناآرامی‌ها همچنین رسیدگی سریع به وضعیت جانباختگان و خانواده‌های آنان، مقام معظم رهبری پس از آغاز بحران آبان، دستور آن را به دبیر شورای عالی امنیت ملی ابلاغ فرمودند. در همین راستا و به‌منظور کاهش آثار و تبعات ناآرامی‌های به وقوع پیوسته که فضای عمومی کشور را تحت شعاع خود قرار داده بود، کار رسیدگی به پرونده‌های تشکیل شده برای جانباختگان و مصدومین یک هفته بحران به‌وجود آمده، در پی دستور مقام معظم رهبری در سطح کشور آغاز شده بود.

در این رابطه روز چهارشنبه ۱۳ آذر دبیر شورای‌عالی امنیت ملی گزارشی پیرامون نحوه‌ی مدیریت وضعیت جانباختگان و مصدومین حوادث خدمت مقام معظم رهبری تقدیم فرمودند.

در این گزارش پیشنهاد شده بود که بر اساس چارچوب‌های قانونی موجود شهروندان عادی که بدون داشتن هیچ‌گونه نقشی در اعتراضات و اغتشاش‌های اخیر و در میانه درگیری‌ها جان باخته‌اند در حکم «شهید» محسوب شده و خانواده‌های آنان تحت پوشش بنیاد شهید امور ایثارگران قرار بگیرند. همچنین در خصوص قربانیانی که در جریان تظاهرات اعتراضی به هر نحو جان خود را از دست داده‌اند موضوع پرداخت دیه و دلجویی از خانواده‌های آنان پیشنهاد شد. در مورد آن دسته از قربانیان حوادث اخیر هم که به‌صورت مسلحانه و در درگیری با نیروهای حافظ امنیت کشته شدند، مقرر شد پس از بررسی وضعیت و سوابق خانواده آنان، حساب خانواده‌های موجه و آبرومند از فردی که اقدام به عمل مجرمانه نموده جدا شود و خانواده‌های آنان متناسباً مورد توجه و دلجویی قرار بگیرند.

رهبر معظم انقلاب ضمن موافقت با پیشنهادات مطرح شده مقرر کردند که هر چه سریعتر انجام شود و نسبت به افراد مشکوک در هر گروه با جهتی که به رأفت اسلامی نزدیکتر است عمل شود. رهبر معظم انقلاب همچنین در دیدار جمعی از پرستاران کشور با ایشان در سالروز ولادت حضرت زینب کبری (سلام الله علیها) در تاریخ ۹۸/۱۰/۱۱ در بخشی از بیانات خود به تحلیل و تبیین حوادث آبان پرداختند و فرمودند:

«مردم مطالباتی دارند، در اغلب موارد هم حق با مردم است. مطالباتی دارند توقعاتی دارند. انتظاراتی دارند و اگر نشود اعتراض می‌کنند. مطالبات مردم یک مسئله است. فتنه‌سازی به خاطر مطالبات یک مسئله‌ی دیگر است. این دومی کار دشمن است، کار دوست نیست ... دشمنی که

افرادی را آماده کرده بود، از این فرصت مطالبات استفاده کرد، فوراً وارد شد. شروع کرد تخریب کردن، بصیرت مردم، این جا بود که به مجرد این که دیدند حساب، حساب تخریب و زدن آتش زدن و نابود کردن و زیر بناها خراب کردن است کنار کشیدند. مطالبات مردم بود و هست اما حاضر نشدند با فتنه‌گر همراهی کنند. کنار کشیدند. فتنه‌گر تنها ماند. این مهم است. فتنه‌گر سعی می‌کند خود را در میان مردم پنهان کند. بصیرت و هوشیاری مردم غائله را ختم کرد. هم در آبان امسال، هم در سال ۸۸، هم در طول سال‌های گوناگون از اول انقلاب تا امروز. (این به خاطر) بصیرت مردم بود. مردم خودشان را کنار کشیدند و از فتنه‌گران (جدا کردند). بعد از دو سه روز هم آمدند وسط خیابان و آن اجتماعات عظیم در شهرهای گوناگون کشور به‌وجود آمد. این‌ها بصیرت و آگاهی مردم است» (بیانات رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۱۱).

رهبر معظم انقلاب با مرتبط دانستن تخریب‌کنندگان و آشوبگران با سرویس‌های بیگانه فرمودند:

«آن کسانی که از مطالبات مردم سوء استفاده می‌کنند غالباً کسانی‌اند که با سرویس‌های اطلاعاتی دشمنان سر و کار دارند. حالا یک عده هم البته (به‌طور) هیجانی ممکن است وسط میدان بیایند؛ اما در بین آن کسانی که صورت‌هایشان را می‌بندند به انبار بنزین حمله می‌کنند، به انبار گندم ذخیره کشور حمله می‌کنند که آتش بزنند، در شهر راه می‌افتند زیربناها را تخریب می‌کنند - چه متعلق به دولت و چه متعلق به مردم- به ندرت ممکن است کسانی باشند که فقط صرف هیجان این‌ها را کشانده باشد. به اعتقاد بنده دست‌اندرکاران و گردانندگان‌شان با سرویس‌های اطلاعاتی بیگانه مرتبطند. آن‌ها می‌دانند که چه کسانی هستند. این‌ها را آماده نگه داشته‌اند تا یک بهانه‌ای پیش بیاید، بیایند وسط میدان» (همان).

معظم‌له در ادامه با بیان نقل و قولی از یکی از مسئولان بلندپایه کشور در مورد خباثت و کینه آمریکایی‌ها نسبت به ملت ایران و ابراز خوشحالی آن‌ها از بحران و آشوب به‌وجود آمده در آبان ماه، فرمودند:

«یکی از مسئولان بلندپایه کشور همین تازگی به بنده می‌گفت در ملاقاتی که داشتند با یک سیاستمداری که از سیاستمداران خارجی، به این مسئول ما گفته بود که در روز اول حادثه‌ی آبان ماه که روز شنبه بود، در واشنگتن بوده، آمریکایی‌ها - (یعنی) همین سران واقعاً سفیر آمریکا- خوشحال بودند. اظهار خوشحالی می‌کردند. خبرهای ایران می‌رسید، به قدر زیادی خوشحال

بودند، آن سیاستمدار می‌گوید آمریکایی‌ها به من گفتند: «کار ایران تمام است». این سیاستمدار گفته بود: «نه، ایران قوی است. در مقابل این حوادث حادثه‌ای (برایش رخ نمی‌دهد)». گفتند: «نه، این قضیه با قضایای قبلی فرق دارد. حالا اصلاً جور دیگری است، تمام شد» (همان).

بنابراین با درایت و تدبیر مقام معظم رهبری، بحران بنزین، که در اثر تصمیمات نا به هنگام و بدون زمینه‌سازی و اطلاع‌رسانی قبلی دولت درباره افزایش قیمت بنزین، ایجاد شده بود و چند روزی فضای کشور را دچار التهابات شدید خشونت‌آمیز و آشوب‌های خیابانی کرده بود، را با راهبردهای اقناع از طریق روشنگری و تبیین و تحلیل دقیق وقایع و جداسازی و تمیز دادن بین مردم معترض و ناراضی با اشرار فتنه‌گر که منجر به فاصله گرفتن مردم از صف فتنه‌گر و اشرار گردید، و همچنین برخورد قاطع و قانونی با اشرار آشوب‌گر و مجرمین و مقصرین حادثه، و در نهایت با بسیج توده‌های مردمی که با حضور گسترده خود در شهرهای مختلف به‌ویژه حضور به یاد ماندنی در تهران، این غائله را توانستند مهار نمایند و برگ زرین دیگری بر مدیریت الهی و سیاسی ایشان در بزنگاه‌های تاریخ جمهوری اسلامی ایران و در مقطع پایانی دهه‌ی سوم زعامت ایشان، رقم خورد.

بحران ناشی ازگرانی و افزایش قیمت‌ها

دولت سیزدهم در ماه‌های ابتدایی شروع کار خود، طرحی را با عنوان آزادسازی قیمت‌ها و عادلانه کردن یارانه‌ها بدون زمینه‌سازی و اطلاع‌رسانی قبلی و اقناع افکار عمومی (همان‌طور که در قضیه‌ی افزایش قیمت بنزین شاهدآن بودیم) به اجراگذاشته است. همزمان با اعلام اجرای این طرح، پس از مصاحبه‌ی تلویزیونی رئیس جمهور درروز دوشنبه ۱۹ اردیبهشت ۱۴۰۱، با افزایش یکباره قیمت کالاها و ایجاد گرانی و همچنین قطع یارانه بخشی از مردم که عمدتاً قشر متوسط جامعه را در بر می‌گرفت، واکنش‌های اعتراضی مردمی را در برخی از شهرها در پی داشته و راهپیمایی‌های اعتراضی نسبت به گرانی‌ها و آزادسازی قیمت‌ها برگزار گردیده است.

در همین رابطه، تعدادی از شهرهای استان‌های خوزستان، چهارمحال و بختیاری، لرستان، اصفهان، فارس، تهران، یزد و خراسان رضوی، شاهد تجمعات پراکنده اعتراضی مردم نسبت به گرانی‌های اخیر بوده است. مردم شهرهای اندیمشک، دزفول، ایذه، سوسنگرد، یاسوج، شهرکرد، جونقان، بروجرد، درود، الیگودرز، گلپایگان، کازرون، نیشابور، یزد، کارون و فشافویه در تهران و

... در اعتراض به گرانی‌های اخیر به خیابان‌ها آمدند و با سر دادن شعارهایی نسبت به افزایش قیمت کالاها اعتراض کردند. در این تجمعات در برخی موارد به‌دلیل سوء استفاده‌ی عده‌ای فرصت‌طلب، به خشونت نیز کشیده شد و هجوم و به آتش کشیدن برخی اماکن عمومی را در پی داشته است و خسارت‌هایی را ببار آورده‌اند.

هجوم به حوزه‌ی علمیه در شهرکرد و مسجدی در شهر ایذه و به آتش کشیدن این دو مکان مقدس و همچنین حمله به فروشگاه‌های زنجیره‌ای، از اقدامات معترضین بوده است. بنا به گزارش برخی رسانه‌های رسمی و غیر رسمی، در این تجمعات عده‌ی محدودی کشته و تعدادی نیز زخمی شده‌اند. تعدادی از آشوبگران نیز در شهرهای مختلف توسط عوامل نیروهای انتظامی بازداشت شده‌اند.

نکته قابل توجه در این دوره از تجمعات اعتراضی، وجه تمایز اساسی آن با نمونه‌های قبلی در دی ماه ۹۶ و آبان ۹۸ است و آن حجم زیاد اعتراضات در شهرهای کوچک و سکوت نسبی شهرهای بزرگ به‌خصوص تهران نسبت به گرانی‌های اخیر می‌باشد. اما وجه مشترک اعتراضات اخیر با نمونه‌های قبلی در این است که علی‌رغم تجربه گذشته، اتخاذ تصمیم خلق الساعه‌ی دولت (آن هم در حوزه‌ی اقتصادی) در اجرای طرح آزادسازی قیمت‌ها و نظام پرداخت یارانه‌ها بدون زمینه‌سازی‌های قبلی و اقناع‌سازی افکار عمومی، بود که بار دیگر موج جدید اعتراضات و بحران آفرینی و بروز التهابات اجتماعی را در کشور در پی داشته است. در این زمینه سردار کوثری نماینده مردم تهران در مجلس اظهار داشت: «بهتر بود اطلاع‌رسانی یارانه‌ای دولت زودتر شروع می‌شد». همزمان با برگزاری تجمعات اعتراضی مردم در برخی شهرها نسبت به گرانی‌های اخیر، برخی مناطق و شهرهای دیگر نیز شاهد تجمعات اعتراضی صنفی کارگری و معلمان و بازنشستگان تأمین اجتماعی بابت پایین بودن حقوق و دستمزد بوده است.

با توجه به نقش عوامل بیگانه در ترغیب و تشدید اعتراضات، وزارت اطلاعات در اطلاعیه‌ای از بازداشت دو فرد فرانسوی سازمان‌دهنده‌ی آشوب‌ها خبر داد و اعلام کرد، دو فرد مذکور با هدف سوء استفاده از مطالبات به حق برخی از صنوف و اقشار کشور و تغییر جهت مطالبات عادی به آشوب، بی‌نظمی اجتماعی و بی‌ثبات‌سازی جامعه، وارد کشور شده بودند. همچنین از روز یکشنبه ۲۲ خرداد ۱۴۰۱ جمعی از بازاریان امین حضور، خیابان جمهوری تهران و برخی از

شهرهای دیگر در اعتراض به طرح وزارت امور اقتصادی درباره اعمال مالیات بر تراکنش‌های بانکی و افزایش قیمت ارز و طلا مغازه‌های خود را تعطیل و تجمعات اعتراضی برگزار کردند.

در همین رابطه مقام معظم رهبری در مراسم سی و سومین سالگرد رحلت امام خمینی (ره) در روز ۱۴ خرداد ۱۴۰۱ و در جمع مردم از دو توطئه و خواب آشفته دشمنان برای ملت ایران پرده برداشتند و فرمودند: «جزء اول این نقشه امید بستن دشمنان به «اعتراضات مردمی» برای ضربه زدن به کشور است که از طریق کار روانی و فعالیت در فضای مجازی و با پول مزدور پروری و انواع حیله‌ها به‌دنبال قرار دادن مردم در مقابل نظام اسلامی هستند.»

ایشان جز دوم از این توطئه را القاء محاسبات غلط درباره رو به سقوط بودن جمهوری اسلامی دانستند و افزودند: «بدخواهان ابتدای انقلاب می‌گفتند شش ماه دیگر انقلاب سقوط خواهد کرد و بعد که محاسبه آن‌ها غلط ازآب درمی‌آمد و عده شش ماه دیگر را می‌دادند درحالی که امروز بیش از هشتاد شش ماه از انقلاب اسلامی گذشته و آن نهال باریک به درختی تناور و مقتدر تبدیل شده است و محاسبات امروز آن‌ها نیز همچون گذشته کاملا غلط است» (بیانات رهبری،۱۴ خرداد۱۴۰۱).

روش شناسی تحقیق

نظر به اینکه این پژوهش به‌دنبال بررسی نقش مدیریت مقام معظم رهبری در مهار بحران آبان ۹۸ است، مراحل زیر برای آن انجام گرفت:

گام نخست: بررسی ادبیات علمی و تبیین حوزه‌های مورد مطالعه

از آنجایی که پژوهش مذکور به‌دنبال تبیین و تحلیل مدیریت بحران مقام معظم رهبری است، با بهره‌گیری از متون و ادبیات علمی، می‌توان به مجموعه‌ای از مفاهیم علمی دست یافت که می‌تواند خطوط راهنما در تبیین نقش مدیریتی معظم له در آن‌ها باشد. در همین راستا در مرحله اول ادبیات و مطالعات مختلف در موضوعات بحران، مدیریت و تصمیم‌گیری بحران و منشاء و ویژگی‌های بحران و همچنین واکاوی رویکرد مواضع و مدیریت مقام معظم رهبری در بحران آبان ۹۸ مورد بررسی قرار گرفته است.

گام دوم: سخنان مقام معظم رهبری

در گام دوم سخنان مقام معظم رهبری در بازه زمانی بحران مورد بررسی قرار گرفت. در این مرحله تمرکز اصلی بر سخنانی بود که بیشتر در حوزه مدیریت بحران ایراد شد که به نوعی از ارکان مدیریت بحران است. روش تحقیق این فرایند بر راهبرد تحلیل مضمون مبتنی می‌باشد.

کینگ و هاروکز[1] در سال ۲۰۱۰ با بررسی و جمع‌بندی تلاش‌های دیگر پژوهشگران تحلیل مضمون، فرایند سه مرحله‌ای را برای تحلیل مضمون ارائه کرده‌اند که در این تحقیق نیز از این فرایند استفاده می‌شود این فرآیند شامل سه مرحله شناسه‌گذاری توصیفی[2]، شناسه‌گذاری تفسیری[3] و یکپارچه‌سازی از طریق مضمون‌های فراگیر[4] است که در شکل (۱) آمده است.

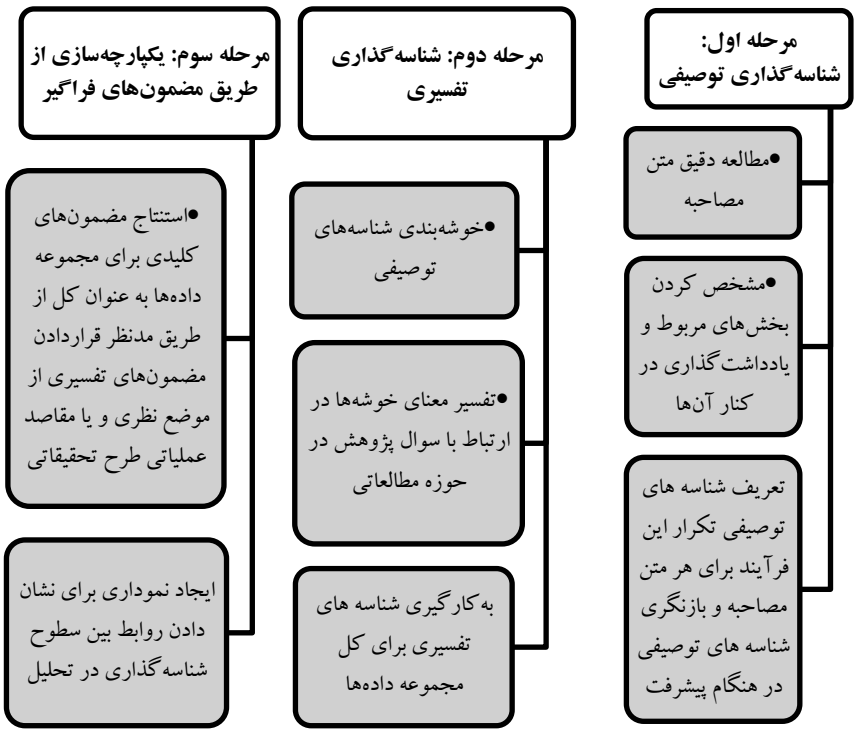

شکل۱: فرآیند تحلیل مضمونی

1. King & Horrocks
2. Descriptive Coding
3. Interpretive Coding
4. Overarching Themes

گام سوم: دسته‌بندی سخنان مقام معظم رهبری

درگام سوم، مطالب فرآیند تحلیل سخنان مقام معظم رهبری مبتنی بر الگوهای علمی مـدیریت بحران دسته‌بندی می‌شود که در گام نخست مورد واکاوی قرار گرفتـه بـود. در واقـع در ایـن گـام تمرکز بر آن دارد که این سخنان در قالب روش‌شناسی علمی در حوزه مدیریت بحران تبیین شود.

گام چهارم: در گام نهایی نتایج جمع‌بندی و پیشنهادها و یافته‌ها تبیین می‌شود.

تبیین مولفه‌ها:

به‌منظور تبیین مؤلفه‌ها به تحلیل محتوای مواضع و سخنرانی‌های مقام معظـم رهبـری در بحـران در جدول (۲) پرداخته شد و سپس مقوله‌ها و مفاهیم پس از شناسه‌گذاری در جدول (۱) تشریح می‌شود.

جدول ۱. تحلیل محتوای سخنان مقام معظم رهبری در بحران آبان ۹۸

بحران بنزینی آبان ۹۸		
	گزاره‌های کلیدی	**مفهوم**
A۱ **A۲** **A۳**	من صاحب نظر نیستم در این قضایا (قیمت‌گذاری درباره بنزین) لکن اگر سران سه قوه تصمیم بگیرند من حمایت می‌کنم. سران قوایند. نشسته‌اند با پشتوانه کارشناسی تصمیمی برای کشور گرفتند باید عمل شود آن تصمیم ۱۳۹۸/۰۸/۲۶	– ساختار سیاسی کشور – اداره کشور و توجه به امور اجرایی – قانون‌مداری
A۴ **A۵** **A۶** **A۷**	مردم از این تصمیم یا نگران می‌شوند یا ناراحت می‌شوند. ناراضی می‌شوند لکن آتش زدن به فلان بانک این کار مردم نیست این کار اشرار است. ۱۳۹۸/۰۸/۲۶	– تبیین حوادث – آگاهی‌بخشی – اقناع افکار عمومی – دشمن شناسی
A۸ **A۹** **A۱۰** **A۱۱** **A۱۲**	این مفاسد (تخریب اموال عمومی) هیچ مشکلی را درست نمی‌کند جز اینکه بر هر مشکلی که هست ناامنی را هم اضافه می‌کند. ناامنی بزرگترین مصیبت برای هر کشوری است همه مراکز شرارت دنیا علیه ما این کارها را تشویق کردند. ۱۳۹۸/۰۸/۲۶	– تبیین بحران و حوادث – آگاهی بخشی – ضرورت امنیت برای کشور – دشمن شناسی – اقناع افکار عمومی

بحران بنزینی آبان ۹۸		
	گزاره‌های کلیدی	**مفهوم**
A۱۳ A۱۴ A۱۵	این مهم است چون الان گرانی هست، بنا باشد باز اضافه شود گرانی خوب این برای مردم خیلی مشکلات درست می‌کند. باید مراقبت کنند. ۱۳۹۸/۰۸/۲۶	– اهمیت نظارت اقتصادی – مردم گرایی – ابزارها و ساختار سیاسی
A۱۶ A۱۷	مسئولین حفظ امنیت کشور هم به وظایفشان عمل کنند. ۱۳۹۸/۰۸/۲۶	– ساختارسیاسی کشور – قانون‌گرایی
A۱۸ A۱۹ A۲۰ A۲۱	مردم عزیز ما هم که خوشبختانه در قضایای گوناگون این کشور بصیرت خودشان و آگاهی خودشان را نشان دادند. بدانند که این حوادث تلخ از ناحیه کیست و چگونه است، از این‌ها فاصله بگیرند. ۱۳۹۸/۰۸/۲۶	– بصیرت افزایی – اقناع افکار عمومی – دشمن شناسی – تمیز دادن اعتراض از شرارت
A۲۲ A۲۳ A۲۴ A۲۵	مردم مطالباتی دارند. در اغلب موارد هم حق با مردم است، انتظاراتی دارند و اگر نشود اعتراض می‌کنند. مطالبات مردم یک مسئله است، فتنه سازی به خاطر مطالبات یک مسئله دیگر است. این دومی کار دشمن است. ۱۳۹۸/۱۰/۱۱	– به رسمیت شناختن اعتراض مردم – مردم داری – بصیرت و آگاهی بخشی – دشمن شناسی
A۲۶ A۲۷ A۲۸ A۲۹ A۳۰	بصیرت مردم اینجا بود که به مجرد اینکه دیدند حساب، حساب تخریب و زدن، آتش زدن و نابود کردن، زیر بناها را تخریب کردن است کنار کشیدند، مطالبات مردم بود و هست اما حاضر نشدند با فتنه گر همراهی کنند. بصیرت و هوشیاری مردم غائله را ختم کرد. ۱۳۹۸/۱۰/۱۱	– بصیرت مردم – مردم محوری – دشمن شناسی – بصیرت وهوشیاری – بسیج توده‌های مردمی
A۳۱ A۳۲ A۳۳	آن کسانی که از مطالبات مردم سوء استفاده می‌کنند غالباً کسانی‌اند که با سرویس‌های اطلاعاتی دشمنان سروکار دارند. ۱۳۹۸/۱۰/۱۱	– بصیرت – اقناع افکار عمومی – دشمن شناسی
A۳۴ A۳۵ A۳۶ A۳۷	توطئه و خواب آشفته دشمنان برای ملت ایران : امید بستن به اعتراضات مردمی برای ضربه زدن به کشور است که از طریق روانی و فعالیت در فضاهای مجازی و با پول مزدور پروری و انواع حیله‌ها به‌دنبال قرار دادن مردم در مقابل نظام اسلامی هستند. خرداد ۱۴۰۱	– بصیرت و آگاهی بخشی – اقناع افکار عمومی – تبدیل اعتراضات مردم به بحران – دشمن شناسی

عموماً این مفاهیم را می‌توان در قالب مقوله‌های جدول (۲) دسته‌بندی کرد.

جدول ۲. بیین محورها

ردیف	محورها (شاخص‌های اصلی)	نشانگرها
۱	بصیرت (اقناع افکار عمومی)	A۴- A۵- A۶- A۷- A۸- A۹- A۱۰- A۱۱- A۱۲- A۱۸- A۱۹- A۲۰- A۲۱- A۲۲- A۲۳- A۲۴- A۲۵- A۲۶- A۲۷- A۲۸- ۲۹- A۳۰- A۳۱- A۳۲- A۳۳- A۳۴- A۳۵- A۳۶- A۳۷
۲	آگاهی بخشی (اقناع افکار عمومی)	A۴- A۵- A۶- A۷- A۸- A۹- A۱۰- A۱۱- A۱۲- A۱۸- A۱۹- A۲۰- A۲۱- A۲۲- A۲۳- A۲۴- A۲۵- A۲۶- A۲۷- A۲۸- ۲۹- A۳۰- A۳۱- A۳۲- A۳۳- A۳۴- A۳۵- A۳۶- A۳۷
۳	قانون گرایی	A۱- A۲- A۳- A۱۶- A۱۷
۴	مردم محوری (بسیج توده‌های مردمی)	A۱۳- A۱۴- A۱۵- A۲۲- A۲۳- A۲۴- A۲۵- A۲۶- A۲۷- A۲۸
۵	ابزارها و ساختار سیاسی	A۱- A۲- A۳- A۱۳- A۱۴- A۱۵
۶	دشمن‌شناسی	A۴- A۵- A۶- A۷- A۸- A۹- A۱۰- A۱۱- A۱۲- A۱۸- A۱۹- A۲۰- A۲۱- A۲۲- A۲۳- A۲۴- A۲۵- A۲۶- A۲۷- A۲۸- ۳۱- A۳۲- A۳۳- A۳۴- A۳۵- A۳۶- A۳۷

یافته‌های پژوهش

به‌طور کلی آنچه از پژوهش پیش رو به‌دست می‌آید حول محورهای ذیل است :

۱: اقدامات مقام معظم رهبری در بحران آبان۹۸ که شامل مواضع و سخنرانی‌های ایشان در زمان وقوع بحران و پس از آن می‌باشد.

۲: راهبرد مدیریت بحران مقام معظم رهبری

با توجه به مباحث مطرح شده و نیز مولفه‌ها و مقولات تحلیل محتوای بیانات و مواضع رهبر معظم انقلاب می‌توان راهبرد مدیریت بحران معظم له را مطابق شکل (۲) نشان داد:

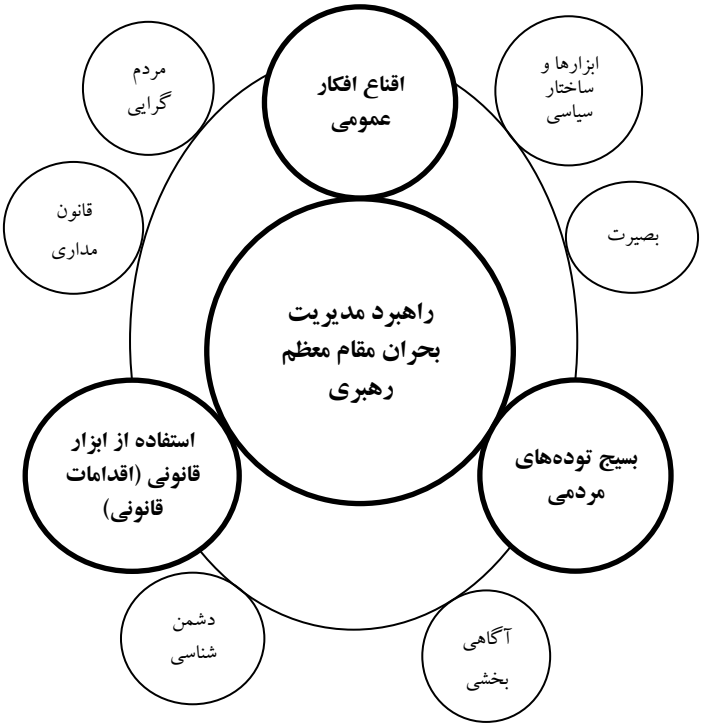

شکل۲. راهبرد مدیریت بحران مقام معظم رهبری

تحلیل وتبیین راهبردهای مدیریت بحران مقام معظم رهبری

پس از بررسی در آن چه به‌عنوان بنیان‌های نظری مدیریت بحران عنوان شد، لازم است که بستر تحقق و اجرای آن مورد واکاوی قرار گیرد، چرا که میزان کارآمدی و تأثیر مؤلفه‌های مدیریت بحران در یک نظام در صحنه‌ی عمل نمایان می‌گردد.

اگر چه نقش و جایگاه رهبری انقلاب به‌عنوان مؤثرترین کنشگر عرصه بحران‌ها از ابعاد مختلفی قابل بررسی است؛ لکن این نقش از منظر کاربست تمهیداتی برای پرهیز و پیشگیری از وقوع بحران و همچنین در زمان وقوع بحران قابل واکاوی می‌باشد. دو تعریف عمده قابل شناسایی در مورد فرایندی که ما آن را مدیریت بحران می‌نامیم تحلیل‌ها و تعاریفی است که به فرایند تدبیر بر وضعیت زمانی قبل از بروز و رخداد بحران و زمان وقوع بحران متمرکز می‌گردد.

در این دسته‌بندی مدیریت بحران فرآیندی محسوب می‌شود که در آن تدبیرگران با شناسایی وجوه مشترک و تشابه بحران‌ها به نقاط قابل اتکاء و علائم قابل تعمیم دست می‌یابند؛ بنابراین با بروز نشانه‌های بحران، از وقوع این پدیده جلوگیری و با آن مقابله می‌کنند. بر مبنای این الگو هر چند که هیچ بحرانی دقیقاً مشابه بحران‌های دیگر نیست با این وجود تشابهات قابل‌توجهی بین آن‌ها وجود دارد که کشف و درک این تشابهات کلیدی جهت برنامه‌ریزی برای ممانعت از ظهور بحران و در صورت وقوع بحران، مهار آن محور اصلی مدیریت بحران قرار می‌گیرد.

در همین راستا در حالیکه «کریتنر» با رویکردی پیشگیرانه که ناظر بر تدبیر بحران در یک سازمان می‌باشد، اعتقاد دارد که: «مدیریت بحران عبارت است از «پیش‌بینی» و تدارک و آمادگی برای رویارویی با رویدادهایی که بقا و حیات سازمان را تهدید می‌کند.» «کلایر» و «پیرسون» معتقدند: «مدیریت بحران تلاش نظام‌یافته توسط اعضای سازمان همراه با ذینفعان خارج از سازمان در جهت پیشگیری از بحران‌ها و مدیریت اثر بخش آن «در زمان وقوع» است. همچنین بر اساس اصول معرفی شده مدیریت بحران «مک کارتی»، در زمان وقوع بحران استفاده از اهرم زور (استفاده از ابزارهای قانونی) باید به هنگام، مناسب، برخوردار از «حمایت‌های مردمی» برای حضور در میدان با احتمال بالای موفقیت باشد و تنها در مرحله آخر از آن استفاده شود.

افزون بر رعایت اصول مدنظر مک کارتی، مدیریت بحران نیازمند بهره جستن بهینه از تکنیک‌های مناسب تحدید (محدودسازی قانونی) و تدبیر (مدیریت) یک بحران است. در هر حال در رویکرد مبتنی بر وضعیت زمانی قبل و بعد از بروز بحران، مدیریت بحران در کارکرد چندگانه «پیش‌بینی» و «پیشگیری» برای قبل از آن و «اقناع‌سازی» و «بسیج توده مردمی» برای حمایت‌های مردمی و همچنین «محدودسازی» با استفاده از اقدامات قانونی در زمان وقوع بحران تجلی می‌یابد.

اگرچه مقام معظم رهبری در تمامی دوران زعامت خود با زمان‌شناسی مناسب و با شناخت و درک صحیح مسایل و با تجزیه‌وتحلیل وقایع و پدیده‌ها و دشمن‌شناسی، نسبت به آگاهی بخشی و هوشیاری مردم و مسئولان کشور در جهت پیشگیری از وقوع چالش‌ها و بحران‌ها برای کشور و نظام اهتمام می‌ورزند و در حقیقت راهبرد مدیریتی ایشان با پشتوانه مردمی مداومت دارد، لکن به‌محض بروز مشکل و بحرانی برای کشور با تدبیر به هنگام و مقتدرانه خویش و با حمایت‌های

مردمی و کاربست ابزارهای قانونی در چارچوب ساختار سیاسی و حقوقی کشور توانسته‌اند بحران‌های به‌وجود آمده را به خوبی مدیریت و راهبری نمایند.

با توجه به بررسی‌های انجام شده، راهبردهای مدیریتی مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) در مواجهه و مهار بحران اجتماعی، امنیتی آبان ۹۸ در سه سطح: «اقناع افکار عمومی»، «بسیج توده‌های مردمی» و «استفاده ازابزارهای قانونی» قابل تبیین است.

اقناع افکار عمومی

بدون تردید پدیده‌ای به‌نام افکار عمومی به درازای عمر جامعه بشری دارد. زمانی که مباحث سیاسی به قضاوت‌های عمومی کشانده شد. اقناع به معنی راضی کردن، قانع کردن، ترغیب، تهییج و تشویق کردن مخاطب، نقطه اوج مبحث ارتباطات است. اقناع هدف اساسی همه نوع رفتارهای ارتباطی است.

وقتی پیامی فرستاده می‌شود، مخاطبین با دریافت پیام سه نوع واکنش می‌توانند داشته باشند: رد و نفی، بی‌تفاوتی و خنثی، پذیرش و رضایت‌مندی. اقناع تلاش صادقانه برای مجاب ساختن مخاطبین به پذیرش موضوع و خواسته‌ها به وسیله‌ی ارائه مناسب اطلاعات، واقعیت‌ها و تحلیل‌های درست می‌باشد.

بنابراین آگاهی و شناخت کافی و درک پدیده‌هایی چون تهدید، نقش محوری در نوع واکنش و تصمیم دارد و در واقع شناخت تهدید، متغیری میانجی بین حادثه یا رویداد و واکنش نسبت به آن به‌شمار می‌آید و هر قدر درک و تشخیص رویدادها و روندها واقعی‌تر و هوشمندانه‌تر باشد و به تعبیری اطلاعات درست و واقعی به مخاطبین ارائه شود، واکنش‌های ایجاد شده نیز درست‌تر و مثبت‌تر خواهد بود. یکی از ویژگی‌های مدیریت مقام معظم رهبری که همزمان با دیگر خط مشی‌های اتخاذ شده توسط ایشان در مدیریت تمامی بحران‌های دوران زعامت معظم له صورت گرفت، «اقناع افکار عمومی» با «روشنگری و تنویر افکار عمومی»، در شرایطی بود که دشمن و جریان بحران آفرین، فضا را غبارآلود و تیره و تار ساخته بود. وجه بارز این روشنگری، بیانات و موضع‌گیری‌ها در دیدارها و خطبه‌های ایشان در زمان وقوع بحران‌ها بود که این بیانات و

خطبه‌های تاریخ‌ساز نقش بسیار مهمی در مدیریت و مهار بحران‌ها با حمایت‌های مردمی ایفا کرد. این موضوع از دو منظر قابل بررسی است:

تحلیل و تبیین حوادث و بحران‌ها

در هنگام وقوع بحران‌های کشور غالباً فضای جامعه فتنه‌گون و شناخت حق و باطل در چنین فضایی دشوار می‌شود. در این شرایط مقام معظم رهبری در سخنرانی‌های روشنگرانه‌ی خود، تنویر افکار عمومی، تحلیل حوادث و بحران‌ها پرداختند، که این موضوع نقش مهمی در نحوه‌ی مواجهه مردم با بحران‌های به‌وجود آمده داشت. ایشان همواره با تشریح اهداف دشمنان از ایجاد بحران در کشور و حمایت از ادامه‌ی آن، به تشریح دست‌های پنهان و آشکاری پرداختند که با انگیزه فروپاشی نظام جمهوری اسلامی در این زمینه وارد عمل شدند.

معظم له در تحلیل‌هایشان ضمن اشاره به مضامینی چون شناخت دشمن و لزوم مرزبندی با آن، شناخت متن و حاشیه و عدم الویت به مسائل فرعی نسبت به مسائل اصلی، تفکیک جبهه معترض با ضد انقلاب و ... ماهیت بحران‌ها و فتنه‌های به‌وجود آمده را برای مردم روشن ساختند و بدین وسیله اقدام مؤثری در جهت مدیریت بحران‌ها اعمال نمودند.

روشنگری

همانگونه که قبلاً اشاره شد، فضای جامعه در زمان وقوع بحران‌های کشور آمیخته با فتنه می‌شود. از آنجا که جنس فتنه از جنس «چالش نرم» است مواجهه با آن از طریق ابزارهای سخت (انتظامی) و حتی نیمه‌سخت (قضایی) چندان کارایی نخواهد داشت و جنس برخورد باید از جنس چالش فتنه و از نوع نرم باشد. برای برون رفت از فضای غبارآلود فتنه، لازم است از اصول و برنامه‌های مشخص تبعیت کرد و راه را برای عبور از فتنه هموار کرد. اساساً یکی از اصول مسلم عبور موفق از فتنه، داشتن «بصیرت» است. کلیدواژه‌ی «بصیرت» یکی از پرکاربردترین واژگان موجود در ادبیات مقام معظم رهبری بوده و همواره موردتأکید فراوان ایشان قرار داشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که این کلیدواژه از بدو دوران رهبری معظم پیوسته در بیانات و مکتوبات ایشان حضور پررنگی داشته است.

رهبری انقلاب در مدیریت بحران‌ها، بصیرت را به‌عنوان یک گفتمان راهبردی در مسیر روشنگری و شفاف‌سازی به‌منظور «اقناع افکار عمومی» جامعه در فضای فتنه‌آلود مطرح ساختند. در واقع فضایی را به‌وجود آوردند تا وضعیت به‌هم‌آمیختگی حق و باطل شفاف بشود، به‌صورتی که آحاد جامعه قدرت تشخیص از دست داده را بازیابند. همین مسئله اهمیت واکاوی معنا و مفهوم بصیرت در اندیشه‌ی رهبر انقلاب و کشف دلایل پافشاری خاص ایشان بر لزوم بصیرت‌زایی و بصیرت‌افزایی در جامعه را دو چندان می‌سازد.

مقام معظم رهبری دو سطح تحلیل را برای مفهوم بصیرت در نظر می‌گیرند: یکی سطح اصولی و لایه‌ی زیرین بصیرت است که به بصیرت در انتخاب جهان‌بینی و فهم اساسی مفاهیم توحیدی مربوط می‌شود.

اما سطح دیگر که بیشتر مدنظر رهبر معظم انقلاب قرار دارد، بصیرت در برخورد با حوداث اجتماعی است. بصیرت داشتن در این سطح عبارت است از تدبر کردن، درست نگاه کردن و درست سنجیدن حوادث به هنگام مواجهه با آن‌ها و پرهیز از نگاه‌های عامیانه و سطحی.

رهبر انقلاب در این زمینه اظهار می‌دارند: «حوادث را درست نگاه کردن، درست سنجیدن، در آنها تدبر کردن، در انسان بصیرت ایجاد می‌کند. یعنی بینایی ایجاد می‌کند و انسان چشمش به حقیقت باز می‌شود. امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «فإنّما البَصیرُ مَن سمِعَ فتَفَکّر، و نَظرَ فأبْصرَ، بصیر آن کسی است که بشنود، گوش خود را بر صداها نبندد. وقتی شنید، بیندیشد». (بیانات رهبری، ۱۳۸۹/۸/۴)

بسیج توده‌های مردمی

صاحب‌نظران ضمن پذیرش نقش مهم رهبران در بسیج توده‌ها، سه نوع ویژگی: رهبران فکری و ایدئولوژی‌پرداز، رهبران بسیج‌گر و رهبران سیاست‌گذار و مدبر را بر می‌شمارند. رهبری در ابتدای امر از طریق پیام‌ها و سخنرانی‌های خود مردم را آگاه می‌کند و با بسیج توده‌ای مردم به انواع فعالیت‌ها از جمله تظاهرات و راهپیمایی، مشارکت در انتخابات و حضور در صحنه‌های ملی، مقابله با چالش‌ها و بحران‌ها و ... ترغیب می‌نماید. تکیه بر حضور همه جانبه اقشار مختلف مردم و اقدام در بسیج آنها در راستای حمایت از اصول و ارزش‌های ایدئولوژی و انقلابی از مهم‌ترین ویژگی‌های رهبری انقلابی محسوب می‌شود.

رهبری شرایط ذهنی مردم را برای مشارکت جدی در فرایندهای انقلاب و فداکاری، ایثارگری برای اهداف آن آماده می‌کند و با مطرح کردن راه‌های رسیدن به اهداف، ایجاد اتحاد و یکپارچگی و روحیه‌ی فداکاری و از جان گذشتگی را تسهیل می‌کند که در نتیجه آن بسیج توده‌ای فراگیری در تمام جامعه امکان‌پذیر می‌شود. اگر رهبری مورد اعتماد مردم نباشد، نمی‌تواند بین آنان وحدت و یکپارچگی لازم ایجاد کند و بسیج فراگیر و وسیع مردمی شکل دهد و نیروی عظیمی برای مقابله با بحران‌ها به‌وجود آورد. اعتماد به مردم و تکیه بر پشتیبانی آن‌ها یکی از ویژگی‌ها و شاخصه‌های مهم راهبردی مدیریت حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری می‌باشد. مردم‌گرایی و توجه به مردم در بسیاری از مواضع ایشان به روشنی قابل مشاهده است. از نظر امام خمینی (ره) به حرکت در آوردن مردم، با آگاهی بخشی (اقناع افکار عمومی) آن‌ها امکان‌پذیر بود. از این نظر بین آگاهی بخشی و رشد فکری مردم از یک سو و میزان مشارکت آن‌ها در حرکت انقلابی و حضور در صحنه‌ها از سوی دیگر، همبستگی مثبتی وجود دارد.

ابراز همدردی و هم‌ذات پنداری با مردم در گفتار و رفتار نیز از عوامل مهم تأثیرگذار در جذب مردم و بسیج شدن آن‌ها در صحنه‌ها و حرکات انقلابی می‌باشد. حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری در مراحل مختلف زعامت خود، نسبت به ابراز همدردی و هم‌ذات‌پنداری با مردم اهتمام ویژه‌ای داشتند.

یقیناً یکی از عوامل پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) حضور و مشارکت آگاهانه، مؤمنانه و فعال مردم مسلمان ایران در صحنه بوده است. این حضور به قدری عمیق و آگاهانه بود که با استمرار خود همه‌ی توطئه‌ها و فتنه‌های دشمنان انقلاب در ابعاد داخلی و خارجی را تاکنون نقش بر آب کرده است. تأثیرگذاری این حضور، در سایه‌ی پیروی قطعی و خالصانه از ولایت و رهبری معظم انقلاب تداوم پیدا کرده و اهداف خود را محقق ساخته است. هر چند نقش و حضور مردم در عرصه‌ی دفاع از انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی در بیش از چهار دهه‌ی گذشته امری ناشناخته‌ای نبوده، ولی کم‌وکیف این پدیده در زمان مقابله با بحران‌ها از جهاتی دارای ابعاد و تأثیرگذاری ویژه است. نگاهی به سلوک و شیوه‌ی مدیریت مقام معظم رهبری گویای این واقعیت است که در صحنه نگه داشتن مردم به‌عنوان پشتیبانان نظام اسلامی همواره یکی از تدابیر ایشان در مدیریت سیاسی جامعه بویژه در بحران‌ها بوده است.

در همین راستا با نگاهی به حوادث آبان ۹۸ (که در بخش بعدی بدان پرداخته خواهد شد) در می‌یابیم مقام معظم رهبری با تدبیر و تبیین و تحلیل درست حوادث، تلاش کردند تا صف مردم معترض را با اشرار وابسته به بیگانگان جدا نمایند و دراین مسیر هم موفق شدند.

استفاده از ابزارهای قانونی(اقدامات قانونی)

مهم‌ترین مشخصه و ویژگی در نظام جمهوری اسلامی، جایگاه و اهمیت خاص «قانون» است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای طی بیش از سه دهه زعامت‌شان در رهنمودهای خود توجه به قانون و قانون‌گرایی را همواره به‌عنوان مهم‌ترین شاخصه و اصول در فعالیت‌ها مورد تأکید قرار داده‌اند که این خود به‌عنوان یک راهبرد مهم، باعث جلوگیری از انحراف و خطا در جامعه و درنتیجه پیشگیری از وقوع بحران در وهله‌ی اول ویک راهبرد کاربردی در مهار بحران‌های به‌وجود آمده در مرحله دوم بوده است.

یکی از مهم‌ترین روش‌های مقام معظم رهبری برای مدیریت بحران‌های پیش‌آمده در مسیر انقلاب در زمان رهبریشان، تکیه بر قانون و اصرار بر اجرای مر قانون در حوادث و رویدادهای مختلف بوده است.

در دورانی که ضد انقلاب به‌دلیل آشوب‌آفرینی گمان می‌کردند می‌توانند به روش‌های آنارشیستی از انقلاب امتیاز بگیرند، کوتاه نیامدن رهبر انقلاب از قانون و قانون‌مداری در برابر مطالبات فراقانونی آنان در نهایت باعث مهار بحران و ثبات کشور گردید.

بنابراین در جریان مراحل گسترش بحران، رهبر معظم انقلاب به‌منظور محدود ساختن ابعاد آن و جلوگیری از وخیم‌تر شدن شرایط کشور، خود راساً وارد عمل شدند. استفاده از اختیارات رهبری در زمان لزوم، حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه، قاطعیت در برخورد و محاکمه‌ی متخلفان از اقدامات قانونی رهبر معظم انقلاب در مواجهه با بحران بوده است.

نتیجه‌گیری

۱- همان‌طور که در بررسی بحران آبان ۹۸ در دوره زعامت حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) به‌عنوان رهبری نظام جمهوری اسلامی، بیان گردید، نقش رهبری در مدیریت و مهار بحران‌های به وقوع پیوسته تاکنون، از مهم‌ترین نکاتی است که اثرگذاری این جایگاه را در پیروزی، تکوین و تثبیت نظام جمهوری اسلامی مشخص کرده و ناکامی و شکست دشمن در اجرای طرح‌های راهبردی خویش، یعنی، براندازی نظام جمهوری اسلامی را به‌دنبال داشته است. ازاین‌رو با مرور حوادث رخ داده و نحوه‌ی عبور ایمن آن از طوفان بحران شکل‌گرفته به دست دشمنان داخلی و خارجی، بیش از پیش نقش کارآمد رهبری را آشکار می‌سازد. چرا که تصمیم‌گیری در شرایط بحران از مهم‌ترین اقداماتی است که پیامدهای متناسب با خود را به‌وجود می‌آورد و اتخاذ آن اصلی‌ترین عنصر در مدیریت بحران است. بنابراین چنانچه مدیریت و درایت به‌هنگام مقام معظم رهبری در جهت مهار این بحران و بحران‌های دیگر نبود، آسیب‌های جبران‌ناپذیری به نظام وارد می‌شد.

۲- همان‌گونه که در این پژوهش، بحران‌های اجتماعی همچون بحران افزایش قیمت بنزین، بحران افزایش قیمت کالاها و مواد غذایی و تجمعات اعتراضی مردم دربرخی از شهرها، موردبررسی قرار گرفت، به نظر می‌رسد شرایط کشور به‌گونه‌ای است که انگار آستانه تحمل مردم به‌ویژه قشر آسیب‌پذیر جامعه به‌دلیل شرایط نامساعد اقتصادی، گرانی کالاها و سخت‌تر شدن زندگی، پایین آمده و بنابراین با کوچکترین تلنگری، حادثه‌ای و یا هر تصمیمی که دولت اتخاذ کند و این تصمیم به زندگی مردم مرتبط باشد و یا به نوعی احساسات مردم را جریحه‌دار و یا در زندگی قشر آسیب‌پذیر و یا حتی متوسط جامعه تأثیر منفی بگذارد، با واکنش و اعتراض شدید مردم مواجه شده و آن‌ها را جهت بیان اعتراضات خود به خیابان‌ها می‌کشاند و چه بسا همین اعتراضات که معمولاً در ابتدا در بستر مسالمت‌آمیز و آرام برگزار می‌شود، به مرور و با ورود و دخالت عناصر فرصت‌طلب داخلی و همچنین حمایت و پشتیبانی‌های رسانه‌ای و ... عوامل بیگانه، و همچنین با دخالت نیروهای امنیتی و انتظامی جهت کنترل تجمعات، به آشوب و خشونت نیز

کشیده می‌شود و نهایتاً ممکن است بحرانی را به‌وجود آورد که جمع کردن آن به سادگی نخواهد بود و آن وقت است که رهبری مجبور می‌شود از ظرفیت‌های خود در جایگاه رهبری برای حفظ آرامش و مدیریت و مهار بحران به‌وجود آمده، بهره جوید و تدابیر لازم را به‌کار گیرند.

۳- در بررسی شیوه مواجهه‌ی مقام معظم رهبری با بحران، در پژوهش حاضرراهبردهای مقام معظم رهبری در سه سطح اقناع افکار عمومی، بسیج توده‌های مردمی و استفاده از ابزارهای قانونی مورد بررسی قرار گرفت.

در بخش راهبرد اقناع افکار عمومی اشاره کردیم که مقام معظم رهبری با بهره‌گیری از قدرت درک سیاسی و اجتماعی و تحلیل دقیق، نسبت به تبیین و تحلیل بحران‌ها اقدام می‌نمایند. در این مسیر معظم‌له از بصیرت‌افزایی به‌عنوان گفتمان راهبردی در جهت روشنگری و شفاف‌سازی فضای فتنه‌آلود جامعه و شناخت اهداف دشمن از بحران آفرینی و ... که در سطوح مردم، مسئولان، جریانات سیاسی، نخبگان، رسانه‌ها و مطبوعات، ... در هنگام وقوع بحران استفاده می‌نمایند. ایشان به وسیله‌ی این راهبرد در واقع فضایی را به‌وجود می‌آورند تا در شرایط بحران وضعیت به هم آمیختگی حق و باطل وصف مردم معترض و اشرار شفاف شود، به‌گونه‌ای که آحاد جامعه قدرت تشخیص از دست داده را بازیابند.

در بخش بعدی با عنوان بسیج توده‌های مردمی به یکی دیگر از راهبردهای مقام معظم رهبری در مدیریت و مهار بحران پرداخته شده است؛ بر این مبنا اشاره کردیم که با نگاهی به سلوک و شیوه مدیریتی مقام معظم رهبری گویای این واقعیت است که در صحنه نگه داشتن مردم به‌عنوان پشتیبانان نظام اسلامی همواره یکی از تدابیر و راهبردهای ایشان در مدیریت سیاسی جامعه به‌ویژه در بحران بوده است. بدون تردید، مشارکت آگاهانه و فعال مردم در صحنه و با استمرار خود همه‌ی توطئه‌ها و فتنه‌های دشمنان انقلاب در ابعاد داخلی و خارجی را تاکنون نقش بر آب کرده است. تأثیرگذاری این حضور در سایه‌ی پیروی از ولایت و رهبری معظم انقلاب تداوم پیدا کرده و اهداف خود را محقق ساخته است. در حقیقت رهبری معظم با تکیه بر قدرت بسیج‌گری خود از طریق هم‌ذات‌پنداری با مردم و اعتماد به آنان بهره‌گیری از ادبیات و آیین‌های نمادین مذهبی برای

بسیج سیاسی مردمی، بصیرت و آگاهی‌بخشی و مردم‌گرایی توانستند طیفی عظیمی از اقشار مختلف مردم را در مقابله با بحران بسیج نمایند.

در بخش سوم به استفاده از ابزارهای قانونی توسط مقام معظم رهبری به‌عنوان راهبرد دیگر ایشان در مدیریت بحران‌ها اشاره گردید. بر اساس این راهبرد مقام معظم رهبری توجه به قانون و قانون‌گرایی را همواره به‌عنوان مهم‌ترین شاخصه و اصول در برنامه‌ها مورد تأکید قرار داده‌اند که این خود به‌عنوان یک راهبرد مهم باعث جلوگیری از انحراف و خطا در جامعه و درنتیجه پیشگیری از وقوع بحران در مرحله نخست و یک راهبرد کاربردی در مهار بحران به‌وجود آمده در مرحله دوم بوده است. بنابراین یکی از مهم‌ترین روش‌های مقام معظم رهبری برای مدیریت بحران پیش‌آمده در مسیر انقلاب اسلامی، تکیه بر قانون و استفاده از ابزارهای قانونی در برخورد با حوادث و بحران‌های مختلفی، که نظام را مورد تهدید جدی قرار می‌داده، بوده است.

۴- شایسته است مسئولان و دست‌اندرکاران امر نیز پیش از آنکه با انجام برخی اقدامات و تصمیم‌گیری‌ها باعث به‌وجود آمدن اعتراضات مردمی گردند، از تجارب گذشته درس بگیرند، چاره‌اندیشی کنند و نگذارند که کار بدین‌جا برسد و درواقع می‌بایست از بروز هر حادثه و بحرانی پیشگیری نمایند و درواقع بهانه بدست فرصت‌طلبان ندهند. برای این کار لازم است قبل از اقدام و یا تصمیمی به‌ویژه در امور اقتصادی و اجرای آن در جامعه ابتدا همه جوانب آن را در نظر گرفته بستر زمانی و زمینه‌های اجرای آن را بررسی واینکه شرایط جامعه درابعاد مختلف ظرفیت پذیرش چنین اقدامی را دارد یا نه و اینکه قبل از هر اقدامی زمینه‌سازی واقناع افکار عمومی صورت پذیرد.

۵- علی ایحال، با تدابیر و راهبردهای مدیریتی مقام معظم رهبری بحران اجتماعی، امینتی آبان ۹۸، مدیریت و مهار گردید تا انقلاب اسلامی با رهبری داهیانه ایشان همچنان در رشد و بالندگی خود با قدرت تمام حرکت و تداوم داشته باشد. البته بدون تردید دشمنان نظام جمهوری اسلامی چه داخلی و چه خارجی، دست از توطئه و دسیسه بر نمی‌دارند و همواره برای آسیب رساندن به نظام تمام تلاش خود را به‌کار خواهند بست و از هر فرصتی برای رسیدن به اهداف شوم خود بهره خواهند جست. بنابراین اکنون انقلاب اسلامی پس از ۴ دهه از عمر پر فراز و نشیب خود و عبور از

بحران‌های عظیم، همچنان با برخی از واکنش‌ها، بحران‌سازی‌های داخلی، موج‌سواری معاندین از برخی شرایط و ... دست به گریبان خواهد بود.

ازاین‌رو احتمال بازسازی بحران‌ها، همچون بحران و آشوبگری‌های به‌وجود آمده در گذشته، به‌ویژه بحران‌های ناشی از بروز اعتراضات اجتماعی و همچنین بحران‌های احتمالی در فضای برگزاری انتخابات به‌ویژه انتخابات ریاست جمهوری (همچون انتخابات ۸۸) و ...، برای برهه‌های بعدی تاریخ سیاسی ایران یک فرض بسیار برجسته و قابل توجه به شمار می‌آید که ضروریست از سوی مسئولان و دست‌اندرکاران امر تدابیر لازم پیشگیرانه اتخاذ گردد.

فهرست منابع

اپتر، دیویدای و چارلزاف، آندرین، (۱۳۸۰)، اعتراض سیاسی و تغییر اجتماعی، تهران، **پژوهشکده مطالعات راهبری**

اسپریگنز، توماس،(۱۳۷۰)، **فهم نظریه‌های سیاسی، ترجمه فرهنگ رجایی**، تهران، انتشارات آگاه

آقابخشی، علی و افشاری راد، مینو، (۱۳۷۹)، **فرهنگ علوم سیاسی**، تهران، نشر چاپار

برچر، مایکل و ویلکنفلد، جاناتان، بحران، (۱۳۸۲)،تعارض و بی ثبانی، ، ترجمه علی صبحدل، **پژوهشکده مطالعات راهبردی**

تاجیک، محمدرضا، (۱۳۷۹)، **مدیریت بحران، نقدی بر شیوه‌های تحلیل تدبیر بحران در ایران**، تهران، فرهنگ گفتمان

رابینسون، جیمز.آ، بحران، (۱۳۷۸)، گزیده مقالات سیاسی- امنیتی، تهران، **پژوهشکده مطالعات راهبردی**

هابرماس، یورگن، (۱۳۸۰)، بحران مشروعیت (تئوری دولت سرمایه‌داری مدرن)، ترجمه جهانگیر معینی، تهران، نشر گام نو

سوری، علیرضا و حسینی، سید محمد حامد، (۱۳۹۴)، مدیریت مقام معظم رهبری در بحران بعد از انتخابات سال ۱۳۸۸، **فصلنامه مدیریت بحران**، سال هفتم، شماره ۲۶

قائدی، محمد رضا، (۱۳۸۲)، مؤلفه‌های نظری بحران، **فصلنامه راهبردی**، شماره ۲۹، ص ۳۱۷

یوسفی رامندی، رسول، (۱۳۹۸)، طراحی الگوی راهبردی مدیریت بحران امینتی مبتی بر منظومه فکری مقام معظم رهبری، **فصلنامه مدیریت بحران**، سال دوازدهم، شماره ۱، صص ۳۴-۷

مدنی و همکاران، (۱۳۹۹)، آتش خاموش؛ نگاهی به اعتراضات آبان ۹۸، مؤسسه رحمان

وبسایت sk-roosta0ir، مدیریت بحران

پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، بیانات رهبری۲۶آبان۱۳۹۸

پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، بیانات رهبری۱۳۹۸/۱۰/۱۱

پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، بیانات رهبری ۱۳۸۹/۸/۴

پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری، بیانات رهبری۱۴۰۱/۳/۱۴